

ANA TEMA¹ Madde 6 §§ 1 ve 3 (c) Avukata erişim

(Son güncelleme: 04/01/2021)

Giriş

Kendisine bir suç isnat edilen herkesin bir avukat tarafından etkili şekilde savunulma hakkı adil yargılamanın temel hususlarından biridir (*Salduz /Türkiye* [BD], 2008, § 51; *Ibrahim ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 255). Kural olarak, Sözleşme'nin özerk anlamı gereği şüpheli kendisine bir "suç isnadı" yapıldığı andan itibaren hukuksal yardıma erişim imkânına sahip olmalıdır (*Simeonovi /Bulgaristan* [BD], 2017, § 110; *Beuze /Belçika* [BD], 2018, § 119).

Mahkeme, *Beuze /Belçika* [BD], 2018, §§ 125-130 kararında daha önceki içtihadı (özellikle, *Salduz /Türkiye* [BD], 2008, §§ 53-54; *Ibrahim ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 255; *Simeonovi /Bulgaristan* [BD], 2017, § 112) doğrultusunda avukata erişim hakkıyla **amaçlanan** hususları şu şekilde açıklamıştır:

- Adli hatanın engellenmesi ve en önemlisi, soruşturmayı ya da kovuşturmayı yürüten yetkili makamlarla sanık arasında silahların eşitliği ilkesi başta olmak üzere 6. Maddenin amaçlarının yerine getirilmesi;
- Poliste gözaltında tutulan şüphelilerin içinde bulunduğu savunmasız duruma karşı güvence sağlamak;
- Şüphelilere polisten gelebilecek baskı ve kötü muameleye karşı önemli bir güvencenin sağlanması;
- Sanığın, kendi aleyhine tanıklık etmeme ve sessiz kalma hakkına saygı duyulmasının sağlanması, ki bu da -tıpkı avukata erişim hakkında olduğu gibi- kişinin bu haklar konusunda doğru şekilde bilgilendirilmesi ile güvence altına alınabilir. Bu bağlamda, usule ilişkin haklar konusunda bilgi verebilecek bir avukata derhal erişimin sağlanması, bu hakların doğru bilinmemesinden kaynaklanan adeletsizliği engelleyebilecektir.

Beuze /Belçika [BD], 2018, §§ 133-134 kararında Mahkeme **avukata erişim hakkının kapsamını** da ayrıntılı olarak açıklamıştır. İki asgari gerekliliğin altı çizilmiştir: (1) ifade vermeden önce bir avukatla görüşme ve danışma hakkı; ayrıca avukata gizli olarak talimat verme hakkı ve (2) poliste alınan ilk ifadede ve dava öncesi işlemler sırasında yapılan diğer sorgularda avukatın hazır bulunması. Avukatın mevcudiyeti etkili ve uygulanabilir hukuki yardım sağlamalıdır.

İkinci asgari gereklilikle ilgili olarak, Mahkemenin *Soytemiz /Türkiye*, 2018, §§ 44-64 kararında avukat desteği alma hakkının sadece avukatın hazır bulunmasına izin verilmesini kapsamadığını, ayrıca avukata, diğerlerinin yanı sıra, şüpheliye polis sorgusu sırasında etkili yardım sunma ve şüphelinin haklarına saygı duyulmasını sağlamak için müdahale etme imkanının tanınmasını da kapsadığını vurguladığı belirtilmelidir. Avukat yardımı alma hakkı polis sorgusu boyunca ve sorgunun sonuna dek geçerlidir; avukat yardımı almanın sorgunun bu aşamalarında da aynı ölçüde önem taşıması nedeniyle, bu sürece alınan ifadelerin sesli okunduğu ve şüpheliden bunları onaylamasının ve imzalamasının istendiği anlar da dahildir. Dolayısıyla, sorgu sırasında şüphelinin avukat yardımı alma hakkını

¹ Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Mahkeme'yi bağlamaz.

hatırlatması durumunda, ilke olarak, polis avukat hazır bulunup şüpheliye yardım edebilecek hale gelene kadar ifade almaktan imtina etme ve ifadeye ara verme yükümlülüğü altındadır. Aynı hususlar, avukatın polis sorgusunun sona ermesinden ve alınan ifadelerin sesli okunmasından ve imzalanmasından önce ayrılmak zorunda kaldığı – veya ayrılmasının istendiği – durumlar için geçerlidir.

Bununla birlikte, başvuranın bir avukat tarafından temsil edilmesine izin verildiği, ancak o sıradaki polis uygulaması nedeniyle avukatının polis sorgusuna katılmasına izin verilmediği *Doyle /İrlanda*, 2019, §§ 81-103 davasında Mahkeme Sözleşme'ye ait Madde 6 § 1 ve 3 (c) bakımından herhangi bir ihlal tespit etmemiştir. Mahkeme, başvuranın polis sorgulaması sırasında avukata erişim hakkına yönelik bu ihtilaflı kısıtlamaya rağmen, söz konusu davanın koşullarında bir bütün olarak yargılamanın adilliğinin telafi edilemez şekilde zarar görmediği kanaatine varmıştır.

Ayrıca, Mahkeme, örnek oluşturması amacıyla *Beuze /Belçika* [BD], 2018, § 135 kararında her davanın kendine has niteliklerine ve ilgili hukuk sistemine bağlı olarak şu kısıtlamaların da yargılamanın adilliğine zarar verebileceğini belirtmiştir: (1) ceza yargılamasının ilk aşamalarında veya hazırlık soruşturması sırasında avukatın dava dosyasına erişim talebinin reddedilmesi veya bu konuda kendisine zorluk çıkarılması ve (2) teşhis amacıyla sıraya dizme ya da olayların canlandırılması gibi soruşturma işlemlerine avukatın katılmamış olması. Buna arama ve el koyma işlemleri sırasında avukatın hazır bulunması zorunluğu da dahildir (*Ayetullah Ay /Türkiye*, 2020, §§ 135 ve 163).

Ayrıca, Mahkeme yargılamanın, özellikle, davanın tartışılması, savunmanın düzenlenmesi, sanık lehine olan kanıtların toplanması, ifade vermeye hazırlama, gergin bir sanığın desteklenmesi ve tutukluluk koşullarının incelenmesi gibi hukuki yardımla bağlantılı çeşitli hizmetlerle birlikte bir bütün olarak adil olup olmadığı değerlendirilirken her davanın kendine has özelliklerinin dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir s (*Beuze /Belçika* [BD], 2018, § 136).

Madde 6 § 3 (c), Madde 6 § 1'in anlamı uyarınca adil yargılanma hakkının belirli yönlerini kapsamaktadır (*Dvorski /Hrvatistan* [BD], 2015, § 76) ve her davada Mahkeme'nin vazifesi yargılamanın bir bütün olarak adilliğini, yani yargılamanın bir bütün olarak hakkaniyetli olmadığını değerlendirmektir (*İbrahim ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 257; *Beuze /Belçika* [BD], 2018, §§ 120-122).

Mevcut içtihadattan çıkarılan ilkeler

- Madde 6 § 3 (c) ile güvence altına alınan avukata erken erişim istisnai olarak geciktirilebilir. Avukata erken erişime getirilen bu kısıtlamanın yargılamanın bir bütün olarak adilliği ile bağdaşıp bağdaşmadığı iki aşamada değerlendirilir (*İbrahim ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 257):
 - Mahkeme, kısıtlama için zorunlu sebeplerin olup olmadığını değerlendirir;
 - Ardından, Mahkeme davada uygulanan kısıtlamanın savunmanın haklarını ihlal edip etmediğini inceler. Diğer bir ifadeyle, Mahkeme kısıtlamanın bir bütün olarak yargılamanın adilliği üzerindeki etkisini incelemek zorundadır.
- Zorunlu sebepler kriteri uyulması zorunlu bir kriterdir (*a.g.e.*, § 258; *Dimitar Mitev /Bulgaristan*, 2018, § 71). Sonuç olarak, hukuki yardıma erişim üzerine kısıtlama getirilirken şu hususlar dikkate alınır: (i) sadece istisnai durumlarda uygulanmalıdır; (ii) geçici nitelikte olmalıdır; (iii) davanın özel koşullarına ilişkin yapılan ayrı bir değerlendirmeye dayandırılmalıdır; ve (iv) bu kısıtlamaların kapsamının ve muhteviyatının düzenlenmiş olduğu iç hukukta bir dayanağı olmalıdır (*İbrahim ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 258).
- Mahkeme, *Beuze /Belçika* [BD], 2018, §§ 142-144 ve 160-164 kararında ilk sorgulama sırasında avukata erişimin genel ve uyulması mecburi (bu davada yasal dayanağı olan) bir nedenle sınırlandırılmasının bir zorunlu sebep oluşturamayacağını açıklamıştır: bu tür bir kısıtlama, ulusal makamların, davaya özgü ayrı bir değerlendirme yaparak zorunlu sebeplerin

olup olmadığını ispat etme gereğini ortadan kaldırmaz. Her halükarda avukata erişimi kısıtlamanın altında zorunlu sebeplerin olduğunu ispatlama yükümlülüğü Hükümete aittir ki mecburi kısıtlama durumunda bunu ispatlamak zor olabilir.

- Bununla birlikte, Mahkeme'nin her zaman yargılamaların bir bütün olarak adil olup olmadığını incelemesi gerektiği için, zorunlu sebeplerin yokluğu tek başına 6. Maddenin ihlaline yol açmaz (*Ibrahim ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 262; *Simeonovi /Bulgaristan* [BD], 2017, § 118; *Beuze /Belçika* [BD], 2018, § 144). Ancak Mahkeme, hukuki yardıma erişimin kısıtlanması için zorunlu sebepler olmadığında adillik değerlendirmesi bakımından çok katı bir inceleme yapar (*Ibrahim ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], 2016, §§ 264-265). Ayrıca, avukata erişim geciktirildiğinde ve şüpheli, hukuki destek alma hakkı, kendi aleyhine tanıklık etmeyi reddetme ayrıcalığı ve sessiz kalma hakkı konusunda bilgilendirilmediğinde Hükümetin yargılamanın bir bütün olarak adil olduğunu göstermesi daha da zor olacaktır (*Beuze /Belçika* [BD], 2018, § 146). Bu bağlamda, kendi aleyhine tanıklık etmeyi reddetme ayrıcalığı bakımından salt yapılan itiraflar ya da doğrudan kendini suçlayıcı beyanlar değil, ayrıca sanığın durumunu "ciddi ölçüde etkileyeceği" düşünülebilecek ifadeler de dikkate alınır (*a.g.e.*, § 178).
- Yargılama bir bütün olarak incelenirken, kapsamlı olmayan aşağıdaki faktörler, ilgili davanın koşullarına uyduğu ölçüde, dikkate alınmalıdır (*Ibrahim ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], 2016, § 274; *Beuze /Belçika* [BD], 2018, § 150; *Sitnevskiy ve Chaykovskiy /Ukrayna*, 2016, §§ 78-80):
 - Başvuranın, örneğin yaşı veya akli yeterliliği gibi nedenlerden ötürü özellikle savunmasız olup olmadığı;
 - Dava öncesi işlemleri düzenleyen yasal çerçeve ve davada kullanılan delillerin kabul edilebilirlik şartları ve bunlara uyulup uyulmadığı; hukuka aykırı elde edilen delilin dosyadan çıkarılması kuralının uygulandığı durumlarda ise yargılamanın bir bütün olarak adil olmadığının kabul edilmesi pek olası değildir;
 - Başvurana delillerin doğruluğuna itiraz etme ve kullanımına karşı çıkma fırsatının verilip verilmediği;
 - Herhangi bir zorlama varsa bunun derecesini ve niteliğini de göz önüne alarak, delillerin kalitesinin ve toplanma şartlarının güvenilirlikleri veya doğrulukları bakımından şüphe yaratıp yaratmadığı;
 - Delillerin hukuka aykırı olarak elde edilmiş olması durumunda, söz konusu hukuka aykırılık ve bu durum Sözleşme'nin bir başka maddesinin ihlalinden kaynaklanıyorsa bulunan ihlalin niteliği;
 - Bir ifade söz konusu olduğunda, bu ifadenin niteliği ve hızla geri alınıp alınmadığı veya değiştirilip değiştirilmediği;
 - Delilin ne amaçla kullanıldığı ve özellikle de mahkumiyete esas teşkil eden kanıt niteliğindeki delilin ayrılmaz veya önemli bir parçası olup olmadığı ve davada kullanılan diğer delillerin gücü;
 - Mahkumiyet kararının profesyonel hakimler tarafından mı, hukukçu olmayan jüri üyeleri tarafından mı verildiği, eğer jüri üyeleri tarafından verilmiş ise jüri yönergelerinin kapsamı;
 - Söz konusu suçun soruşturulup cezalandırılmasında kamu yararının ağırlığı; ve
 - Usule ilişkin iç hukuk ve uygulaması yoluyla sağlanan diğer ilgili güvenceler.
- Mahkeme *Ibrahim ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], 2016, §§ 249-274 kararında avukata erişim hakkına ilişkin yukarıda belirtilen genel ilkeleri ayrıntılarıyla açıkladıktan sonra, bu hakkın sistemli olarak sınırlandırılmasıyla ilgili birkaç davada, bunun tek başına Madde 6 § 1 ve 3 (c) ihlaline yol açmak için yeterli olup olmadığı sorusunu açık bırakmıştır. Bu tür

kısıtlamaların zorunlu sebeplere dayanmadığını kabul etmiş ve sonuç olarak adillik değerlendirmesi için çok katı inceleme yaparak Sözleşme'nin Madde 6 §§ 1 ve 3 (c) bakımından ihlal edildiği sonucuna varmıştır (örneğin, *Bayram Koç /Türkiye*, 2017, § 23; *İzzet Çelik /Türkiye*, 2018, § 38).

- Bununla birlikte, Mahkeme *Beuze /Belçika* [BD], 2018, §§ 144, 160-165 kararında, *Ibrahim ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], 2016 kararında ayrıntılarını verdiği iki aşamalı testin genel ve zorunlu (bu davada yasal dayanağı olan) kısıtlamalar için de geçerli olduğunu teyit etmiştir. Bu tür durumlarda Mahkeme adillik değerlendirmesinde çok katı bir inceleme yapar ve zorunlu sebeplerin bulunmaması durumunda ağırlık dengesi ciddi şekilde bozulur ve ibre Sözleşme'nin Madde 6 §§ 1 ve 3 (c) bakımından ihlal edildiği sonucu yönüne doğru kayabilir.

Önemli örnekler

- *Ibrahim ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], 2016 – terörle mücadele gerekçesiyle avukata erişimin kısıtlanması;
- *Simeonovi /Bulgaristan* [BD], 2017 – adi suç (silahlı soygun ve cinayet) bağlamında Ibrahim ve Diğerleri ilkeleri;
- *Beuze /Belçika* [BD], 2018 – ilk polis ifadesi sırasında avukata erişimin genel ve zorunlu (yasal dayanağı olan) sebeplerle kısıtlanması ve ardından yargılama öncesinde yapılan hazırlık sorgulamasında şüphelinin bir avukat desteği almasının imkansız olması.
- *Artur Parkhomenko /Ukrayna*, 2017, §§ 83-91 – kısıtlamayı gerektirecek zorunlu sebepler olmaksızın yargılamanın bir bütün olarak adilliğinin ayrıntılı olarak değerlendirilmesi;
- *Dimitar Mitev /Bulgaristan*, 2018 – polis sorgulaması sırasında avukata erişimin kısıtlanması.

Genel ilkelerin özeti

- *Simeonovi /Bulgaristan* [BD], 2017, §§ 110-120;
- *Sitnevskiy ve Chaykovskiy /Ukrayna*, 2016, §§ 57-63;
- *Beuze /Belçika* [BD], 2018, §§ 119-150.

İlgili (ancak farklı) konu başlıkları

Sözleşme'nin 6. Maddesi kapsamına giren güvencelerden feragat:

- Avukata erişim hakkı bağlamında sıklıkla karşılaşılan bir sorun 6. Madde kapsamına giren hukuki savunma güvencelerinden feragat konusudur (bakınız Ana Tema: [Adil yargılanma güvencelerinden feragat](#)). Kural olarak, avukata erişim hakkından feragat Mahkeme içtihadındaki “bilerek ve anlayarak feragat” standardını karşılıyorsa, başvuran hakkında yürütülen ceza yargılamasının bir bütün olarak adil olduğu konusunda şüpheye mahal olmayacaktır (*Šarkienė /Litvanya* (K.K), 2017, § 38; *Sklyar /Rusya*, 2017, § 26).

Kişinin kendi avukatını seçmesi:

- Mahkeme, *Dvorski /Hrvatistan* [BD], 2015, § 78 davasında bir suç isnat edilen ve kendi savunmasını bizzat kendisi yapmak istemeyen bir kişinin yargılamanın başlangıç aşamalarından itibaren kendisinin seçeceği hukuki yardıma başvurabilmesi gerektiği kararına vardı. Kişinin kendi seçtiği avukata erişim hakkına kısıtlama getirildiğinde, Mahkeme'nin önce bu kısıtlamanın “ilgili ve yeterli” gerekçelere dayanıp dayanmadığını incelemesi gerekir. Eğer bu tür bir gerekçe yoksa Mahkeme, ceza yargılamasının bir bütün olarak adilliğini incelemeye başlar (*a.g.e.*, §§ 81-82).

Kişinin avukatıyla iletişimi:

- Etkili hukuki yardım alma hakkı, diğerlerinin yanı sıra, sanığın avukatıyla başkaları olmadan tek başına iletişim kurma hakkını içerir. Eğer geçerli bir sebebi varsa bu hakka sınırlama getirilebilir, ancak bu sınırlama sanığı adil yargılanma hakkından mahrum etmemelidir (*Öcalan /Türkiye* [BD], 2005, § 133). Bu bağlamda “geçerli sebep”, getirilen sınırlamayı meşru kılan bir zorlayıcı sebebe karşılık gelir (*Moroz /Ukrayna*, 2017, §§ 67-70). Her davada, Mahkeme yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığını incelemek zorundadır (*a.g.e.*, § 74).

Diğer referanslar

Diğer ana temalar

- [Adil yargılanma güvencelerinden feragat](#)

Araştırma raporları:

- [Article 6 § 3 c\): Absence of a lawyer during the first days of custody](#) (Madde 6 § 3 c) *Gözaltının ilk günlerinde avukatın olmaması (sadece Fransızca)* (2016))

Basın bildirimleri:

- [Polis gözaltısı ve avukat yardımı](#) [İNG](#) / [FRA](#)

ÖNEMLİ İÇTİHAT REFERANSLARI

Önde gelen davalar:

- *Salduz /Türkiye* [BD], no. 36391/02, AİHM 2008;
- *İbrahim ve Diğerleri /Birleşik Krallık* [BD], no. 50541/08 ve diğer 3'ü, 13 Eylül 2016.

Madde 6 §§ 1 ve 3 (c) kapsamındaki diğer davalar:

- *Sitnevskiy ve Chaykovskiy /Ukrayna*, no. 48016/06 ve 7817/07, 10 Kasım 2016;
- *Artur Parkhomenko /Ukrayna*, no. 40464/05, 16 Şubat 2017;
- *Simeonovi /Bulgaristan* [BD], no. 21980/04, 12 Mayıs 2017;
- *Bayram Koç /Türkiye*, no. 38907/09, 5 Eylül 2017;
- *İzzet Çelik /Türkiye*, no. 15185/05, 23 Ocak 2018;
- *Dimitar Mitev /Bulgaristan*, no. 34779/09, 8 Mart 2018;
- *Beuze /Belçika* [BD], no. 71409/10, 9 Kasım 2018;
- *Soytemiz /Türkiye*, no. 57837/09, 27 Kasım 2018;
- *Doyle /İrlanda*, no. 51979/17, 23 Mayıs 2019;
- *Ayetullah Ay /Türkiye*, no. 29084/07 ve 1191/08, 27 Ekim 2020.